

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

МАТЕРІАЛИ
студентської наукової конференції
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
25-27 квітня 2023 року

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2023

*Друкується за ухвалою Вченої ради
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича*

Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (25–27 квітня 2023 року). Філологічний факультет. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 282 с.

До збірника увійшли матеріали студентів філологічного факультету, підготовлені до щорічної студентської наукової конференції університету.

Молоді автори роблять спробу знайти підхід до висвітлення й обґрунтування певних наукових питань, подати своє бачення проблем.

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2023

Наталія Матвій

Науковий керівник – доц. Гуцуляк Т. Є.

**ДЖЕРЕЛА ДІЄСЛІВНИХ СИНОНІМІВ
У «РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ СЛОВНИКУ»
ЗА РЕД. А. КРИМСЬКОГО ТА С. ЄФРЕМОВА**

«Російсько-український словник» за ред. А. Кримського та С. Єфремова (1924–1933) (далі РУС) – це найґрунтовніший перекладний словник першої половини ХХ ст., який зберіг для нашого часу питомі риси української мови. У ньому яскраво простежується адаптування слів російської мови до лексико-семантичної та фразеологічної підсистем української мови. Цей словник укладали в роки українізації, коли в різні сфери суспільного життя активно впроваджували елементи української культури. Юрій Шевельов називав його «одним з монументальних пам'ятників українського культурного відродження 20-х років» [1, с. 32].

Мета пропонованої розвідки спрямована на здійснення аналізу джерел формування дієслівних груп синонімів, що наведені в українській реєстровій частині «Російсько-українського словника» за ред. А. Кримського та С. Єфремова.

Для перекладу дієслів російської мови укладачі цієї лексикографічної праці здебільшого наводять розгорнуті групи дієслівних відповідників, які розкривають потенційні можливості формування лексичних синонімів.

Аналіз синонімічних груп засвідчує, що найбільш потужним джерелом дієслівної синонімії є **словотворчі процеси** з використанням питомих словотворчих засобів української мови. До притаманних ознак формування дієслівних груп синонімічних відповідників належить включення до їх складу усіх максимально можливих префіксальних утворень. Наприклад: (*рос.*) *привыкать, привыкнуть* – *з-викати, при-викати, при-з-викати, на-викати, за-викати, пере-викати, у-викати, об-викати, по-звикати, по-при-викати, по-на-викати, по-об-викати, по-викнути*. Не *навик* байдики бити (Кониськ.). *Завикли* змалку балакати тільки по-московському (Грінч.). *Повикли* ляхи нас дурити (Куліш) (РУС, с. 2334). Частина з таких префіксальних дериватів (*призвикати, завикати, перевикати, увикати, обвикати*)

не засвідчена в сучасних тлумачних словниках – СУМ і СУМ-20 і відображає специфіку розмовної сфери. Доповнюють цю групу синонімів й такі лексичні одиниці, що належать до діалектного мовлення, – **принатурюватися, принатуритися, попринатурюватися до чого**: Корова **принатурилась** їсти соломку (Звиног.) (РУС, с. 2334); та рідковживані в сучасній мові слова: **звичитися до кого, до чого** (що робити); **приговтатися**. Лексеми **звичитися** й **приговтатися** зафіксовані в матеріалах «Словаря української мови» за ред. Б. Грінченка з покликанням на твори Марка Вовчка: «Щипне або штовхне стиха... та й сама почервоніє, як жар, – засоромиться. Поки ж тільки не **звичилася**; а як **оговталась, обжилася, то пізнали ми тоді, де воно в світі лихо живе**» (СлГр, II, с. 131).

Аналіз дієслівних синонімічних груп засвідчує, що укладачі РУС послідовно, там, де це можливо, включають діалектні слова до української реєстрової частини. Наприклад: до (рос.) *везти* поряд із *щастити, таланити* включено **пайдити** (із *файдити*) (РУС, 83); до (рос.) *освободяться, освободиться* – поряд із *визволятися, визволитися* наведено **ослобонятися, ослобонитися з чого, від чого**; вислів **звільнитися від льоду** містить ще й відповідник з діалектним дієсловом: *річка опросталася* (РУС, с. 1835).

До джерел поповнення дієслівних синонімічних відповідників зараховуємо й вживання слів у переносному значенні. Такі випадки мають спеціальне маркування у словнику: *в перен. знач.* Наприклад: (рос.) *отлетать, отлететь* – **відлітати, відлетіти, відлинити** (*чаще в перен. знач.*): **Відлинуло життя і зникло все** (РУС, с. 1863).

Отже, дієслівні групи українських відповідників, що їх наводять укладачі РУС, містять у своєму складі лексичні синоніми, що сформувалися на базі різних джерел: внаслідок певних словотворчих та семантичних процесів, діалектного й розмовного мовлення тощо.

Список використаної літератури:

1. Шевельов Ю. Портрети українських мовознавців. Київ Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2002. 132 с.